

Joan Barceló i Cullerés

(Menàrguens, 1955 –
Barcelona, 1980)

Jesus Ballaz Zabalza. Escriptor

Un autor que prometia

«*La huellas que Robert Walser dejó en su vida fueron tan leves que casi se han disipado. (...) Estuvo unido al mundo de la forma más fugaz.*» Aquest és el començament de *El paseante solitario*, un relat memorable de W. C. Sebald en record de Robert Walser.

De Joan Barceló se'n podria dir el mateix. La vida li va ser tan fugissera que no va poder esdevenir el gran autor que prometia. Però el record és viu, tot i que han passat 28 anys de la seva mort i gairebé 30 de la seva primera i més emblemàtica obra de narrativa, *Ulls de gat mesquer*.

El vaig conèixer en el Congrés de Cultura Catalana i ja després a Edebé, el 1975. Treballava de professor de català, però era poeta, «traficant de poemes» deia ell. Un any abans, el 1974, ja havia aconseguit una menció especial en el Premi

Amadeu Oller; i encara abans havia explorat el camí de la pintura i havia dibuixat còmic. D'aquest pas per la pintura, que era molt present encara, en quedaran les acurades descripcions i la recerca gairebé obsessiva de la paraula més adient. Explorava, era un artista complet.

Des que el vaig conèixer em van impressionar els seus silencis, el seu espai de reserva, però tan bon punt començava a enraonar t'adonaves que era una persona de molta cultura i d'una enorme curiositat. Estudiava a la Universitat de Barcelona. Però aquesta era la seva circumstància; el Joan ja era escriptor i exercia com a tal. Havia publicat *Obres completes: volum XXVIIIè*. Edició de l'autor. El fet de començar amb ironia i tan aviat amb un títol d'aquesta mena era tota una premonició; volia dir que tenia pressa i ambició literària.

Sobretot, poeta

Però la seva dèria literària més seriosa sempre va ser la poesia. El 1979 guanya el Premi Vicent Andrés Estellés amb el poemari titulat *Diablos d'escuma*, que de seguida li va suposar un cert reconeixement en el món de la cultura. Obert a totes les influències, recordo haver-li sentit parlar per primera vegada de Manolo Antonio, un avantguardista gallec actualment poeta de culte.

Però la poesia és lenta i el Joan tenia pressa; era un literat total. Aquest mateix any, el 1979, jo mateix li vaig publicar a Edebé *Científicament s'ha demostrat*, la primera de les seves dues obres de teatre, i que es va arribar a estrenar. L'altra, *Olor de cebes*, també es va publicar a Edebé el 1984. Però llavors ja treballava intensament en els llibres de narrativa, que li van donar lectors i un reconeixement més ampli.

Banga fa 30 anys

El 2009 es compleixen 30 anys de la publicació d'*Ulls de gat mesquer*. En aquest llibre, les aventures d'Eloïm i Banga estan immerses en un món de màgia però parlen de la realitat d'una manera crua. Al meu entendre, s'hi manifesta molt bé el doble món en què vivia immers el Joan: per una banda, un món literari ple de fantasia, cosa que en aquell moment era bastant nova, i per l'altra, una decidida voluntat de parlar sobre la realitat social de manera crítica. Aquest segon punt és el que crec que ha deixat de perseguir la literatura fantàstica, tan de moda avui dia.

En *El somni ha obert una porta*, que es va publicar el 1981, altre cop donava vida a Banga, el fill del moliner, que es va veure obligat a córrer món fugint de l'horror de la pesta. El Joan encara tenia en projecte un tercer llibre on volia fer arribar Banga a Barcelona, a Cordenit i, expert com era en herbes remeieres, havia d'obrir-hi una botiga. Però en estroncar-se la vida del Joan, també es va estroncar la vida de Banga. Anys més tard, la M. Àngels Bogunyà, que veia en Banga l'alter ego del Joan, va voler arrabassar-lo dels llims i donar-li el destí que el Joan volia; el 1989 va publicar *Cau i foguera* on Banga va poder viure altra vegada.

El Joan era un enamorat de la llibertat, de la màgia, del misteri, de la nit. En *El somni ha obert una porta* es valdrà de Banga per fer conèixer als lectors els conflictes de la vida, amb el contrapunt d'una nena, la Colobra. «A través de les seves preguntes infantils ens comunica un munt de respostes dels personatges més savis. La nena, doncs, i el jove entren en contacte amb la saviesa i l'autenticitat del poble i amb la duresa de la vida i de la negació de la llibertat imposada des de fora.» El Joan Barceló ve a afirmar que la salvació l'obté el poble mitjançant els poders màgics de la saviesa de segles, cosa que dóna a aquestes obres un cert aire romàntic.

Amb aquests dos llibres, el Joan Barceló ja podia figurar entre el ventall dels grans de la literatura juvenil catalana contemporània. Trencava el domini del realisme i el didacticisme, valorant el món de la fantasia en la línia de dos llibres clau, *La guia fantàstica*, de Joles Sennell i *La gramàtica de la fantasia*, de Gianni Rodari.

Crítica social

En diferents obres del Joan queda palesa la dialèctica entre Cordenit, la gran ciutat, és a dir, Barcelona i rodalies –recordem que donava classes de llengua catalana a l'Hospitalet–, a la qual més aviat atribuïa epítets negatius, i Vacalfor-

gues, que representa el món rural d'on ell procedia. Entre tots dos, demostra una certa preferència pel món de Vacalforgues, però també ens n'assenyala les misèries.

El 1979 guanya el Premi Josep M. Folch i Torres amb *Que comenci la festa!* L'any anterior n'havia estat finalista amb *Ulls de gat mesquer*.

Que comenci la festa!, situat en un barri, un raval d'una gran ciutat, té una clara actitud de denúncia. Hi ha una certa desmesura en la descripció del barri, El Fornal, als afores de Cordenit, o en la manera de presentar el policia, el Torègano, personatge tret d'una obra de Paco Candel; però aquest punt d'exageració caricaturesca reflecteix molt bé el clima de reivindicació social que es vivia en aquells anys.

Aviat vaig haver de bregar amb la seva prosa perquè, a l'estiu del 1979, em va proposar que traduís al castellà un text que tot just acabava d'escriure. El repte de traduir autors com ara ell rau sobretot en el ritme, la cadència; fer-ho des del català comporta certa dificultat per la dominància de paraules agudes, mentre que, en castellà, predominen les planes. Ens vam veure en una granja del carrer de Petritxol per tal de resoldre petites dificultats amb què jo m'havia topat; era meticulós, però no es prenia la seva prosa tan seriosament per aguantar el punt en una determinada frase.

Li vaig donar la traducció i no hi vaig pensar més. Ignorava si el llibre es publicaria o no.

però del que sí estava segur era que tot el que escrivia el Joan tenia molta qualitat. Al cap de no gaires dies, quan jo entrava a la feina, ell ja m'esperava a la porta de l'editorial; vaig quedar parat de veure'l perquè més aviat no acostumava a matinar tant.

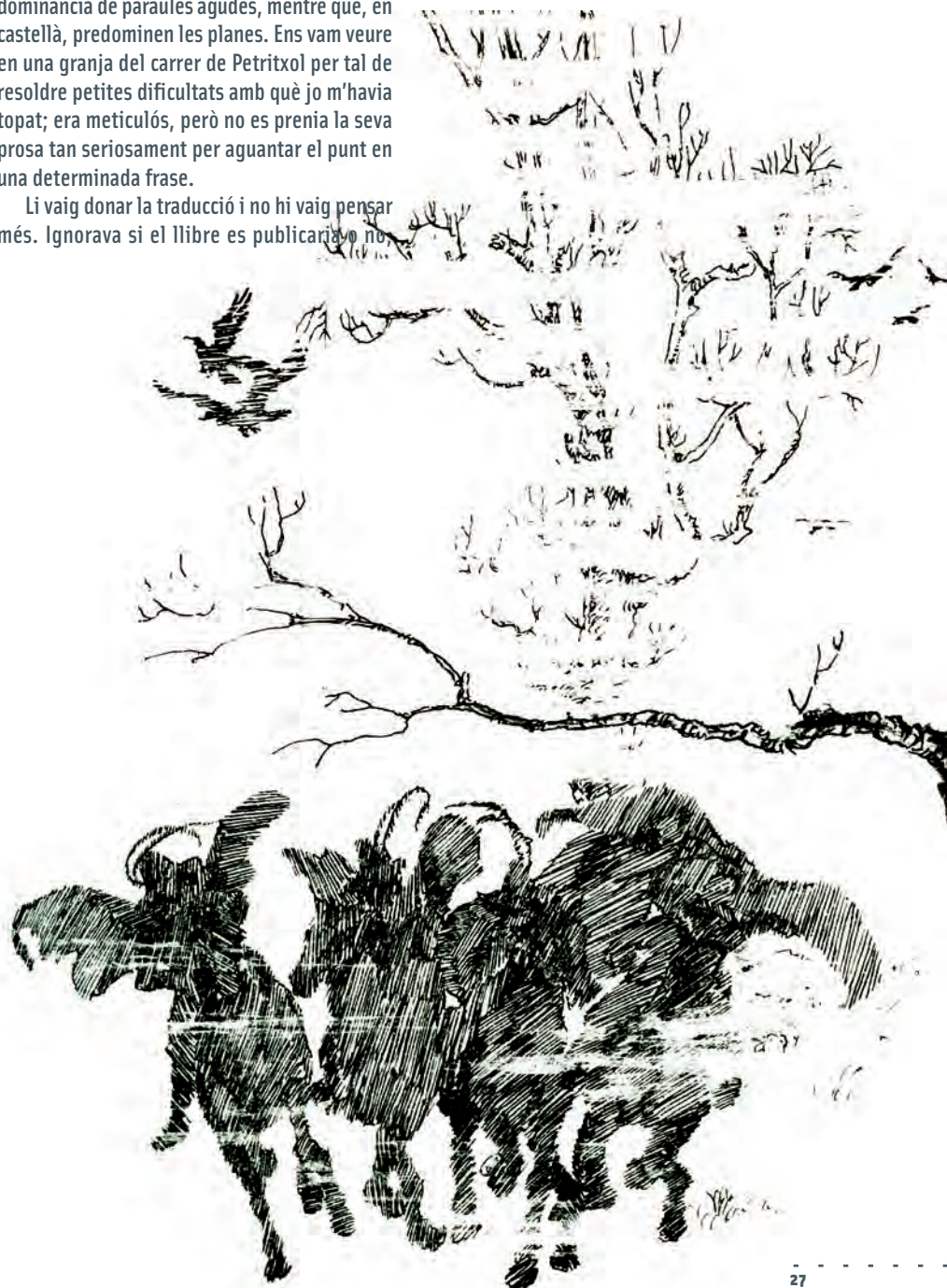
-He guanyat el Folch i Torres –em va dir.

-Amb quin llibre? –li vaig preguntar.

-Amb el que tu has traduït, *Que comenci la festa!*

Només és una anècdota, però la faig notar perquè revela el caire de la relació que manteníem i perquè crec que era una tònica de la seva personalitat.

D'aquesta manera vaig començar a traduir autors catalans al castellà, amb la sort de rebre, precisament per la traducció d'obres de Joan Barceló i de Josep Vallverdú, el «Premio Nacional de Traducción entre lenguas españolas», que procurava incentivar, en aquells anys, l'intercanvi cultural entre les diferents llengües d'Espanya.

Amistat discreta

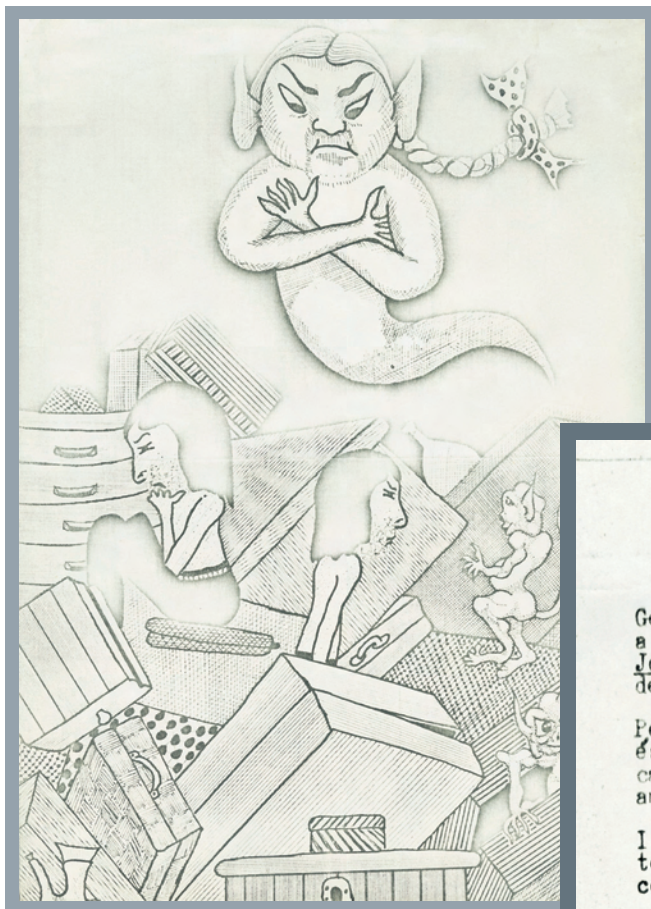
Vaig tenir la sort de tractar-lo els últims quatre anys de la seva vida. Havíem anat amb ell a collir pomes a Menàrguens, i molts cops venia a dinar a casa. Menjava de gust, amb gana, li encantava el conill rostit, i l'Àngels quedava satisfeta perquè hi patia, deia que estava molt prim, transparent. Sempre vam tenir la impressió que tractàvem amb un ésser poc comú, una persona en què la dominant era la pulsio estètica, sobretot la literària, per damunt de qualsevol altre interès o ambició. Era fràgil. Feia comentaris intel·ligents, irònics, de vegades fins i tot mordaços, però sempre embolcallats amb un

somriure encantador. Alt, de cabells castany clar i ondulats, va dur barba bastant de temps. Un dia ens va venir amb una fotografia d'ell, de mig cos, que li vam agrair molt. Amb una personalitat rica i polièdrica, tenia detalls entranyables. I sóc ben conscient que només dono una de les versions de la seva manera de ser, la que jo vaig conèixer o, més ben dit, la que ha salvat la meva memòria d'aquest naufragi tan ràpid i imprevist; els que el van tractar com a company, possiblement, en deuen tenir una altra visió.

Va escriure molt en poc temps. Però també va haver de viure de pressa perquè el temps li seria breu. L'últim viatge llarg, en què el Joan es refeia d'una relació de la qual s'estimava més no parlar gaire, el vam fer junts, amb la meva dona, la M. Àngels Bogunyà i uns amics. Vam anar plegats, l'abril de 1980, a la Fira del Llibre

de Bolonya i, des d'allà, amb el nostre Renault 4L vam continuar cap a Florència i Venècia.

Un amic de Walser creu haver conegut en ell «un poeta afligit por la más profunda soledad (...) al que la posteridad llamará, si no grande, sí de extraña pureza». Jo m'atreveria a dir el mateix del Joan Barceló, amb l'advertiment que el Joan hauria pogut ser realment gran, però es va morir sense haver complert els vint-i-cinc anys. S'havia trencat la cama a conseqüència d'un atropellament, i no sortia de casa. Rebia els amics amb satisfacció però sense reclamar-ne la presència. Segurament les conseqüències d'aquest desgraciat accident li van segar la vida. Em queda el record de la nostra última conversa; va tenir un to de projectes i de futur.

Poema inèdit de Joan Barceló. Publicat a *Urc. Revista literària*, núm. 15.
Al costat, la il·lustració que va fer Pep Albanell i que va inspirar el poema.

Poema original cedit per Pep Albanell.

(per al dibuix)

MIRALL

Genis astrals dormien de puntetes
a dins d'un llit de plomes de voltor.
Jo i el meu jo no véiem la claror
de la gran nit de capses i maletes.

Perquè l'espai nocturn que no t'espolses
és de setrills, calaixos i coixins,
capses d'argent, baguls amb re al dedins,
ampolles d'or i melmelades dolces.

I potser saps que el geni que el vigila
té mil camins per no tornar al matí,
coneix el nom dels dos dimoniets,

t'encantarà el futur d'aquesta vila
tan sols mirant la bola del destí
i maleint jo i els meus jos distrets.

20-II-80

bibliografia

Narrativa

- Ulls de gat mesquer* (1979). La Galera
- * *Que comenci la festa!* (1980). La Galera
- * *El somni ha obert una porta* (1981). La Galera
- * *Estimada gallina* (1981). La Galera

Teatre

- * *Científicament s'ha demostrat* (1977). Edebé
- * *Olor de cebes* (1984). Edebé

Poesia

- Esbrinem les flors de la terra: poesia completa* (1998). Pagès

*Els llibres senyalats amb asterisc estan descatalogats.